

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่กับน้ำมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เราใช้แหล่งน้ำในการเพาะปลูกและเป็นที่มาของอาหาร นอกจากนี้แหล่งน้ำยังอำนวยความสะดวกในด้านอื่น ๆ เช่น เป็นเส้นทางคมนาคม เป็นแหล่งอำนวยความสะดวกทางด้านอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งชุมชนค้าขาย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้แหล่งน้ำจึงเป็นแหล่งดึงดูดการตั้งถิ่นฐานของไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยจะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำอย่างหนาแน่น มีลักษณะต่อเนื่องกันมาโดยตลอด จากลุ่มแม่น้ำมาสู่ลุ่มแม่น้ำจากเหนือจดใต้ ทั้งนี้จากสภาพภูมิประเทศและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้เกิดการเคลื่อนไหวอพยพเข้าสู่บริเวณลุ่มน้ำต่าง ๆ เช่น ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำกลอง เป็นต้น เมืองหลวงและเมืองสำคัญ ๆ ของไทยเป็นจำนวนมากตั้งอยู่ริมแม่น้ำทั้งสิ้น จนปรากฏว่าประเทศไทยได้รับฉายาว่า RIVERINE STATE

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของเมืองทั้ง 124 แห่ง ของ ฉัตรชัย พงศ์ประยูร พบว่าเมืองต่าง ๆ ของไทยเราตั้งอยู่ริมแม่น้ำและลุ่มแม่น้ำมากที่สุดถึงร้อยละ 50.8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองต่าง ๆ ของภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเมืองต่าง ๆ ของไทยตั้งอยู่ริมแม่น้ำและใช้ประโยชน์จากลำน้ำด้านต่าง ๆ ทำให้สภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจึงต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จึงมักพบลักษณะการตั้งถิ่นฐานต่าง ๆ ในประเทศไทยตั้งอยู่เป็นแนวยาวขนานไปกับแนวลำน้ำ (RIVER LINEAR SETTLEMENT)

ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาระบบการคมนาคมทางถนนขึ้นทำให้การคมนาคมติดต่อมีความสะดวกรวดเร็วขึ้น บทบาทของการคมนาคมทางน้ำค่อย ๆ ลดความสำคัญลง ชีวิตคนไทยเริ่มหันหน้าเข้าหาถนนในขณะที่เดียวกันก็หันหลังให้แก่น้ำมากขึ้น การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเปลี่ยน

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของเมืองในประเทศไทย

(กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 38

จากเดิมซึ่งตั้งอยู่ริมน้ำไปสู่การตั้งถิ่นฐานสองฟากถนน (ROAD LINEAR SETTLEMENT) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เมืองและองค์ประกอบของเมือง วิถีชีวิตของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงระบบการคมนาคม เทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างหลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็วทำให้ความต้องการพื้นฐานของคนไทยมีมากขึ้น สภาพชีวิตที่เคยพึ่งพาน้ำเปลี่ยนไปเป็นการพึ่งพาดถนน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ไม่ได้เกิดแต่เฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น แต่ได้กระจายไปสู่ทุก ๆ ชุมชนทั่วประเทศไทย บางแห่งมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ บางแห่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเป็นไปตามยถากรรมก่อให้เกิดปัญหาแก่เมืองมากขึ้นน้อยขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ของเมืองนั้น ๆ

กระบวนการเปลี่ยนแปลงของการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นในชุมชนหมู่บ้านหรือชุมชนเมืองที่ละทิ้งการพึ่งพาและผูกพันกับแม่น้ำลำคลองหันมาพึ่งพาดถนนเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วไปในประเทศไทย จึงเป็นเรื่องที่สมควรจะทำการศึกษา โดยในการศึกษาค้างนี้ได้เลือกพื้นที่ชุมชนศูนย์กลางริมแม่น้ำในภาคกลาง ได้แก่ ชุมชนเมืองอ่างทอง และชุมชนเมืองสิงห์บุรี เนื่องจากชุมชนทั้ง 2 มีสภาพแวดล้อมและลักษณะใกล้เคียงกัน คือ เป็นชุมชนเทศบาลเมืองขนาดเล็ก ระดับของเมืองและการพัฒนาใกล้เคียงกัน ชุมชนดั้งเดิมตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและมีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองเกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาระบบถนนเหมือนกัน โดยทำการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ความคิดเห็นเกี่ยวกับพัฒนาการของชุมชนริมน้ำเพื่อเป็นประโยชน์โดยทั่ว ๆ ไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ศูนย์กลางเมืองของชุมชนเมืองอ่างทองและชุมชนเมืองสิงห์บุรี
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะทางผังเมืองขององค์ประกอบ และรูปแบบการวางตัวขององค์ประกอบพื้นที่ศูนย์กลางเมืองที่เปลี่ยนไป
3. เสนอแนวทางหรือกลยุทธ์ในการวางแผนพื้นที่ศูนย์กลางเมือง ในลักษณะดังกล่าวอันจะนำไปใช้ในการพิจารณาวางแผนทั่ว ๆ ไปในอนาคต

ขอบเขตของการศึกษา

บริเวณทำการศึกษาครั้งนี้กระทำในบริเวณชุมชนเมืองอ่างทองและชุมชนเมืองสิงห์บุรีซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองทั้งสองแห่ง บริเวณเขตเทศบาลเมืองอ่างทองมีพื้นที่ 3.73 ตารางกิโลเมตร ประชากรจำนวน 9,728 คน ส่วนชุมชนเมืองสิงห์บุรีมีพื้นที่ 7.81 ตารางกิโลเมตร ประชากรจำนวน 21,693 คน

การศึกษาชุมชนทั้ง 2 จัดทำเฉพาะในเขตบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางเมือง คือ บริเวณย่านการค้าหนาแน่นของเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ห้องสมุดและการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจในพื้นที่ โดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา การตั้งถิ่นฐานและการเจริญเติบโตของเมือง
2. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย
 - ก. ข้อมูลทุติยภูมิ (SECONDARY DATA) เก็บรวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิจากหน่วยงานและเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานในส่วนกลางและท้องถิ่น
 - ข. ข้อมูลปฐมภูมิ (PRIMARY DATA) จากการออกสำรวจภาคสนามพิจารณาสภาพพื้นที่ศึกษาและการสัมภาษณ์ประชากรในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและประชากรทั่วไป
3. จัดระเบียบข้อมูล เป็นการบันทึก ปรับปรุงข้อมูลที่รวบรวมมาได้ให้อยู่ในลักษณะที่สะดวกต่อการวิเคราะห์ เช่น ตาราง, สถิติ, แผนภูมิ, แผนที่ เป็นต้น
4. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วนั้นมาทำการศึกษวิเคราะห์โดยอาศัยหลักวิชาทางด้านการผังเมือง เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ แล้วแสดงผลของการวิจัยออกมาในรูปของการพรรณา, ตาราง, สถิติ, แผนภูมิ และแผนที่

แหล่งข้อมูล

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (PRIMARY DATA) เมื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ทำการออกสำรวจพื้นที่ภาคสนาม เก็บบันทึกข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิเคราะห์ซึ่งไม่มีในแหล่งทุติยภูมิ

โดยการถ่ายภาพ, สัมภาษณ์, การสอบถาม, การสัมภาษณ์ประชากรท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (SECONDARY DATA) เป็นข้อมูลที่ทำกรรวบรวมค่าคว้าจากเอกสารข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น ได้แก่

- ก. สำนักงานเทศบาลเมืองอ่างทอง, เมืองสิงห์บุรี
- ข. ศาลากลาง และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสิงห์บุรี
- ค. สำนักผังเมือง, กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย
- ง. สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
- จ. กรมทางหลวง, กรมเจ้าท่า, กรมการขนส่งทางบก, กระทรวงคมนาคม
- ช. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ซ. กรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม
- ฅ. ห้องสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ญ. ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาฯ
- ง. หอสมุดแห่งชาติ

3. แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศจากสำนักงานผังเมือง, กรมแผนที่ทหาร, กรมศิลปากร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการชุมชนเมืองอ่างทอง และชุมชนเมืองสิงห์บุรีซึ่งเป็นเมืองริมแม่น้ำ
2. ทราบถึงรูปแบบการวางตัวขององค์ประกอบของเมืองทั้ง 2 หลังจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ศูนย์กลางเมือง
3. เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนพัฒนาต่าง ๆ ของเทศบาลเมืองอ่างทอง และเทศบาลเมืองสิงห์บุรี
4. เป็นแนวทางการศึกษางานประเภทเดียวกันแก่ผู้ที่สนใจทำอื่น ๆ
5. เป็นความรู้ความคิดเห็นพื้นฐานอันจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนแก่ชุมชนอื่นที่มีลักษณะเดียวกันทั่ว ๆ ไป

ข้อจำกัดการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการวิจัยและส่งผลให้เกิดการศึกษาออกมาไม่สมบูรณ์เต็มที่ ได้แก่

1. ขาดข้อมูลรายละเอียดหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะข้อมูลในอดีตมักไม่มีการจดบันทึกเอาไว้ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการวิจัยครั้งนี้
2. การจัดเก็บข้อมูลของหน่วยงานเทศบาลของทั้ง 2 ชุมชนมีความแตกต่างกัน ทำให้บางครั้งไม่อาจนำมาเปรียบเทียบกันได้

นิยามศัพท์

เขตชุมชน (URBAN AREA) หมายถึง เขตชุมชนเมืองอ่างทอง คือ เขตเทศบาลเมืองอ่างทอง เขตชุมชนเมืองสิงห์บุรี คือ เขตเทศบาลเมืองสิงห์บุรี

บริเวณพื้นที่ศูนย์กลางเมือง (CENTRAL PLACE) หมายถึง บริเวณที่เป็นย่านการค้าที่หนาแน่นที่สุดของชุมชน

องค์ประกอบของพื้นที่ศูนย์กลางเมือง หมายถึง ลักษณะการจัดตัวของการค้า, อาคารต่าง ๆ การจัดระบบเส้นทางคมนาคมและหน้าที่ต่าง ๆ ของชุมชน

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย